

Rodica ALBU (coordonator), **Canada anglofonă. Limbă și identitate**, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008, 416 p., ISBN 978-973-703-309-3.

Divided into three main sections (1. Limbă și identitate / Language and identity, 2. Tensiuni/Intereferențe/Confluente culturale / Cultural tensions/Interspersion/Convergence and 3. Mozaic literar canadian / Canadian Literary Mosaic), the volume suggests answers to some of the most obvious questions that may arise in relation to Canada as a comparatively recently established geographical, social, political and cultural entity, and it might also offer a framework for further pursuit of possible alternative answers.

The first section focuses on the controversial issue of identity, mainly in relation to language, since Canada has been held as a working model of bilingualism, with two languages – English and French – sharing equal official status there where historical formation and present development indicate a prevalence in terms of number of speakers of English over French, the latter being the idiom of a majority only in the province of Quebec. Even the issue of effective bilingualism is controversial (as J.K. Chambers' comprehensive, yet compact study *Engleza în Canada / English in Canada* aptly points out), since the number of competent French-English bilinguals is reduced in comparison to that of speakers that display asymmetric bilingualism. The complexity of the linguistic landscape in Canada, as presented in the above-mentioned study and in a second one, *Sociolingvistica imigrației / The Sociolinguistics of Immigration*, by the same author, a distinguished Professor Emeritus at the University of Toronto, is further increased by the many languages brought by immigrants from their native countries, termed as unofficial; thus, within this complexity, the subtle, yet necessary sociolinguistic distinction between “mother-tongue” and “language spoken within the family” has to be operated, since one distinctive feature of Canada's *de facto* plurilingualism is that these idioms tend to be retained even after the second generation of immigrants.

The issue of the existence of Canadian English as a distinct variety is amply dealt with in several studies in the first section. The discussion is carried with regard to both theoretical and descriptive aspects, as in Manfred Görlach's study on the *Identitatea englezei canadiene / Identity of Canadian English*, which briefly introduces pre-existing literature in the domain and sets a framework for assessing those elements at the various – spelling, phonologic, lexicologic, morpho-syntactic – levels that lie at the basis of the claim regarding the distinctive character of Canadian English.

Two extensive descriptive studies, Rodica Albu's *Reprezentări privind limba și identitatea printre canadienii anglofoni din Ontario / Representations of Language and Identity among the English-speaking Canadians in Ontario* and Brigitte Halford's *Engleza canadiană: identitatea lingvistică în nord-vest, pe coasta Pacificului / Canadian English: Linguistic Identity in the North-West, on the Pacific Coast*, present an evaluation of these distinctive elements as identified in two regions of Canada. Both relate to phonological features such as the merged pronunciation of vowels in *caught* and *cot* and of the Canadian Raising (a peculiar pronunciation of diphthongs, marked by the presence of a high vowel at the beginning) – considered as the main distinctive features, to spelling or lexical items quite expectedly denoting realities specific to the Canadian territory, but also of items belonging to the general lexis, to morphological peculiarities (especially in Rodica Albu's study – shifts in the use of countable/uncountable nouns, of prepositions in prepositional phrases, pronouns

and articles or the bi-directional change in the status of regular/irregular verbs, with a tendency towards regular forms and a surprising set of verbs – *dive* and *sneak* – that, quite against the trend, take weak forms). Using distinct methodologies, both studies reveal the same combined presence of British and American elements at all levels, along with the speakers' attitude of a desired – yet not in all cases substantiated – distance from the two important influences – British and American English, with a tendency to current prevalence of the American element due to geographic, economic and political reasons.

While the yearn for an identity – in language as otherwise – is detectable with many Canadian citizens, as emphasized by the respondents' answers in the survey lying at the basis of Rodica Albu's study, *Natura paradoxală a identității canadiene / The Paradoxical Nature of the Canadian Identity* is analyzed in Richard Nimijean's article by the same title. A specialist in political sciences and public policies, he links the struggle for an identity with an intended – and intentional – detachment from the influence of both the United States and Britain, as supported by the linguistic evidence previously mentioned. While the efforts to create a "brand" for Canada seem to have partly failed under the pressure of the citizens' dissenting attitudes related to issues such as intra-sex marriages or the further immigration policy of the Canadian state and the impossibility of identifying distinctive features others than actions that model the social contract, multiculturalism appears the undeniable accomplishment of a state where unanimously consented to and internalized tolerance paradoxically acts as an impediment for the rise of a nationalism that could assist in the creation of a national identity.

Linguistic identity/identities, assumed or rejected or contended with, overlapping to various degrees, cultural awareness and/or affiliation form the vast and troubling background of the next two sections that are intimately and naturally related, since much of the critical studies in the second section focus on authors whose works are anthologized in the third. Linguistic issues recur, as is manifest in Barbara Godard's ample study *A scrie între culturi / Writing between Cultures*, which opens this second part: the laborious seventeenth-century transfer of Canadian concepts into the European language – English and French – reveals the hegemonic relation established during the colonizing process, having as a side-result the disappearance of the natives' idioms, which gave in under the political and cultural pressure. The analysis of these relations as present in the writings of Marie de l'Incarnation reveal two contesting forms of communication: the colonizers' effort towards conversion (in every sense, religious mainly) on the one hand, and the natives' silence as the refusal of an impossible dialogue marked by rhetorical domination; the reverse of this process is present in a play – *Almighty Voice and His Wife* – where the return to the natives' culture and traditions re-shapes exogenous elements, thus reversing the process of "translation" of the aborigines' prayers into Latin referred to in the first part.

The cultural and personal heritage of immigrants merge to inform the mozaic of present-day Canadian society. Language may function as a bridge, nevertheless indicating a divide between different stages / levels in personal identity / evolution: pre- and post-immigration as in Monica Bottez' *Povestiri despre imigranții din Canada – prezentarea identității românești / Stories about the Immigrants in Canada – a Presentation of the Romanian Identity*; learning the mother-tongue and the language of immigration as (partly) in both the interview with and the study about Mary di Michele; professional re-conversion – as in the dialogue in *Un drum spre realizare: Dileme identitare într-o țară străină / A Road to Self-accomplishment: Identity Dilemmas in a Foreign Country*; between initial national identity and adjustment to multiculturalism, as present in the culinary mélange that characterizes Canada, described in Irina Perianova's study *Mâncare și aculturație / Food and Acculturation*). Anglophone areas in Quebec and language contact in Nova Scotia are discussed by Judit Molnar and Cristina Petraș, respectively; the dialogue between Eleanor Pierre and Mihai Sarbu focuses on issues related to adult education and its role in the

personal fulfilment and the social integration of the newcomers; whereas the dialogue between Joseph Pivato and Mary diMichele and that between Veronica Bălaj and Flavia Cosma invite the reader into the “poetic laboratories” of two immigrant writers having Romance languages, Italian and Romanian, respectively, as mother tongues. The articles in this section also vigorously and saliently point out to the wealth of experience, cultural patterns and linguistic influences that these Canadian citizens – immigrants or descendants of immigrants – contribute to their adoptive country’s culture.

The historical conditions in which the Canadian state was formed and currently develops account for the variety of lyrical or narrative voices revealed in the third section – *Mosaic literar canadian / A Canadian Literary Mosaic*. In spite, however, of the varied origin of the authors (Italian – Mary diMichele, Romanian – Flavia Cosma in poetry and Eugen Giurgiu, Kenneth Radu and Barbara Sapergi in prose, Hungarian – George Vârhey, Russian German – Rudy Wiebe, Guyanese – Cyril Dabydeen, along with Canadian-born authors such as George Eliott Clarke or Maxine Tynes), the themes – images and hypostases of love (bucolic in most of George Eliott Clarke’s poems in this selection, with religious undertones in Flavia Cosma’s), the experience of immigration (in Mary diMichele, as well as in the prose excerpts by the three Romanian writers, where treasured personal history and family heritage meet the troubled relation with the past and the effort to adjust to the country of adoption), as well as the way Canadians relate to the potent, mythical figures of the natives (The Voice, in Rudy Wiebe’s *Where Is the Voice Coming From?*) – congregate in a choir of distinct voices that give Canadian literature its specific sound.

The volume *Canada anglofonă* tackles various aspects – sociolinguistic, historical, demographic, political, cultural, educational, literary – that inform the social and cultural life in this territory that attracts annually impressive numbers of immigrants. It disseminates reliable information subsumed to the field(s) of Canadian Studies and modulated by various methodological research patterns among Romanian students and scholars interested in the dynamics of multicultural societies in the context of globalisation, and it equally stimulates the general interest in Present-day Canada outside the academic circles. The well-balanced array of texts by Canadian, German, Bulgarian, Hungarian and Romanian authors of different generations and of varied academic backgrounds and the association of specialised and generally accessible information will render *Canada anglofonă* a useful contribution and a most agreeable reading.

Teodora Ghivirigă

“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași
Romania

Oana BOC, *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2007, 298 p., ISBN 978-973-555-532-0.

Cartea Oanei Boc, *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire*, reprezentând teza de doctorat a autoarei clujene, se impune ca o contribuție singulară în domeniul *poeticii de inspirație lingvistică*. Singularitatea ei derivă din fundamentele epistemologice diferite de la care pornește. În opoziție cu tipurile de poetică lingvistică concurente ale secolului XX (cele dezvoltate de Școala formală rusă ori de lingvistica structuralistă, poeticile întemeiate pe premisele lingvisticii generative ori cele influențate de lingvistica pragmatică), poetica spre care năzuiește autoarea își fixează rădăcinile pe teritoriul *lingvisticii integrale*, cu deosebire

pe terenul *lingvisticii textului*, științe asumate în viziunea și termenii impuși de către Eugeniu Coșeriu. Fundamentelor lingvisticii integrale, Oana Boc le adaugă câteva elementele de *tipologie textuală* și criteriile de descriere a *funcțiilor textual-poetice*, adoptate (și adaptate) după studiile integraliste datorate altor cercetători clujeni, între care: Mircea Borcilă, Emma Tamăianu, Lolita Zagaevschi Cornelius, Cristina Alexandra Pop, Cornel Vâlcu ș.a. Toate aceste achiziții de metodă și viziune sunt aduse în conjuncție cu rezultatele de mare rafinament obținute în descrierea creativității poetice translingvistice de către profesorul Mircea Borcilă (fostul coordonator al tezei de doctorat care stă la baza recente apariții editoriale și, în același timp, fondatorul Centrului de Studii integraliste de la Cluj), pe terenul (la noi) puțin explorat al *poeticii antropologice a culturii*. În paralel cu asumarea rezultatelor obținute pe teritoriul științelor și studiilor de inspirație integralistă, autoarea atrage în dezbateri teze dezvoltate pe teritoriul altor tipuri de poetică (*poetica semiotică, poetica pragmatică, poetica de inspirație generativă* ș.a.) ori în spațiul altor discipline precum: *semantica* (în dezvoltarea și termenii lui Carmen Vlad), *stilistica* și *semiostilistica* (în viziunea Ilenei Oancea).

Înainte de a trece la prezentarea conținutului propriu-zis al cărții, ni se pare important să insistăm asupra asocierii autoarei cu ceilalți autori de studii integraliste de la Cluj (alături de cei menționați, mai trebuie amintiți Eugenia Bojoga, Maria Ștefănescu, Simion Doru Cristea, Cristina Alexandra Pop ș.a.). Multe din premisele lucrării de față și – așa zice – chiar o anumită siguranță a tonului se explică prin înrădăcinarea pe teritoriul deja luat în stăpânire de către membrii Cercului de integraliști de la Cluj, în frunte cu mentorul lor. Din ambianța modelată de cele mai înalte exigențe ale acestui cerc de studii, se revendică temeinicia cercetării, coerența surselor bibliografice, identificarea cu claritate a scopurilor generale și particulare ale cercetării, circumscrierea atentă, uneori poate prea pedantă a problemelor dezbătute.

Revendicarea constantă (și coerentă) de la doctrina integralismului coșerian le-a permis cercetătorilor clujeni dezvoltarea în chip radial a diverse domenii asociate științelor limbii și științelor textului literar. S-a impus, odată cu rezultatele cercetărilor lor concretizate în cărți și studii importante, o nouă *arhitectonică a gândirii asupra problemelor limbii și literaturii*. Radicalizarea înțelegerii limbii ca *logos semantikós* cu cele trei tipuri de determinări (implicând finalitățile *apofantică, pragmatică și poetică*), definirea ei ca *enérgeia*, iar nu ca *ergon*, reprezintă doar câteva dintre premisele refundamentării științelor literaturii, de interes cu precădere pentru poetică, teoria literaturii și hermeneutica literară. Sintetizând, la baza acestei posibile revoluții epistemologice din științele literaturii, se află *înnoirea concepției asupra limbii*. Știut fiind că *textul literar* reprezintă forma maximală de realizare a potențialităților limbii, de felul în care înțelegem limba – așa cum precizează Oana Boc încă din *Introducerea* cărții – depinde înțelegerea pertinentă sau eronată a faptului literar: „Avem convingerea că, dacă literatura este «artă prin cuvânt» (prin limbaj), atunci *modul în care este înțeles limbajul în esența sa poate dezvălui sau, dimpotrivă, poate ascunde fațete potențial decelabile ale «poeticului»*. Așadar, o înțelegere reduționistă a limbajului și a funcției sale (de exemplu, reducția pragmatistă, ilustrată mai ales prin acele orientări lingvistice care considerau limbajul «un instrument de comunicare») conduce spre înțelegerea reduționistă a literaturii înseși (de exemplu, ca «deviere» de la limbajul obișnuit” (Boc 2007 : 12).

În cazul altor poetici de extracție lingvistică – demonstrează autoarea – natura artistică a textului literar este de cele mai multe ori uzurpată sau (în cel mai bun caz) pusă între paranteze, tocmai pentru că este vizat ceva ce nu este definitoriu nici măcar pentru limbaj: *funcția de comunicare, raportul dintre textul literar și cel neliterar*. De aceea, cel mai important câștig al asumării perspectivei integraliste din cartea comentată îl reprezintă – în opinia noastră – revizuirea câtorva teze de fond ale poeticii generale, cu rădăcini în retorică și în filosofia limbajului, precum: reinterpretarea funcțiilor poetice, descrierea tipurilor de

sens emergente la cele trei niveluri de organizare a conținuturilor lingvistice, raporturile dintre textul poetic și alte tipuri de texte etc. Activitatea de revizuire se face pe seama refundamentării poeticii pe lingvistica integrală, singurul tip de lingvistică, care poate da seamă de problemele textualității „poetice”, fără a aliena dubla natură lingvistică și artistică a faptului literar.

Cartea *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire* este formată din cinci mari capitole, inegale ca număr de pagini, urmate de *Concluzii*, o consistentă *Bibliografie*, un rezumat în limba franceză, precum și de atât de utilul *Indice de autori* (care nu ar trebui să mai lipsească din cuprinsul niciunei cărți științifice). Primele trei capitole, corespunzând primei părți a titlului (*Textualitatea și lingvistica integrală*), sunt cele mai extinse și au un conținut preponderent teoretic. În aceste prime consistente capitole, autoarea dezbate *bazele teoretice ale unei posibile poetici „integrale”* (capitolul întâi), *aspectele generale ale tipologiei poetice* (capitolul al doilea), delimitând și descriind *statutul tipologic special al textului „poetic”* în vederea redobândirii „universalității lui pierdute” (capitolul al treilea). Fiecare dintre aceste prime trei capitole sunt formate din trei sau mai multe subcapitole și paragrafe, urmate sau nu de concluziile parțiale aferente. Ultimele două capitole justifică cea de-a doua parte a titlului (*O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire*), având un pronunțat caracter aplicativ. Aici, autoarea cărții se ocupă de dinamica instituirii sensului în creațiile lui Tudor Arghezi și Guillaume Apollinaire, ca și de modalitățile de instituire a modelului lumii. Ținta demersului o constituie caracterizarea tipologică a creațiilor argheziene și apollinariene, studiate prin câteva volume și poezii, în care finalitatea plasticizantă și configurările spațio-temporale specifice celor doi poeți sunt studiate în legătură cu textele de poetică implicită și explicită a celor doi, fără a fi evitată confruntarea rezultatelor personale cu cele mai notabile rezultate ale exegezei celor doi poeți. Aceste ultime două capitole nu sunt simplu ilustrative. Ele vizează, pe de o parte, pertinenta și fecunditatea analizei textualității literare din perspectiva noii poetici integrale, iar, pe de altă parte, prin înțelegerea aplicativă (*subtilitas applicandi*), autoarea caută să confere conceptelor și viziunii specifice poeticii preconizate un plus de precizie și rafinament.

Cum spațiul cel mai extins îl are problematica teoretică, iar centrul de greutate al tezei stă în partea ei teoretică, alegem, în continuare, să ne oprim ceva mai mult asupra acesteia, din dorința de a sublinia ceea ce ni se pare mai relevant din unghiul nostru de interes.

Cea mai mare parte a cărții (reprezentând primele trei mari capitole: *Bazele teoretice ale unei posibile poetici „integrale”*; *Tipologie poetică: aspecte generale și Statutul tipologic special al textului „poetic”*. „*În căutarea universalității pierdute*”) este consacrată – după cum am mai spus – activității de refundamentare a „unei posibile poetici integrale” pe bazele epistemologice evocate mai sus și care se regăsesc, într-o oarecare măsură, și în formulările din titlurile subcapitolelor aferente. Proiectul unei noi poetici de inspirație integralistă este posibil în contextul identificării în lingvistica integrală și lingvistica textului a celui mai potrivit cadru epistemologic creat de *o nouă înțelegere a limbii și a culturii*, cu consecințe directe în interpretarea și descrierea funcției semnificative a limbajului, precum și în omologarea diverselor tipuri de sensuri poetice. În *Bazele teoretice ale unei posibile poetici «integrale»*, autoarea se declară convinsă de faptul că viziunea asupra limbajului poate să clarifice ori, dimpotrivă, să camufleze esența faptului literar în cadrul unei poetici de factură lingvistică: „*Perspectiva artei dinspre limbaj constituie (...) fundamentul primordial al poeticii, iar modul în care este înțeles limbajul în esența sa poate dezvoltă sau poate ascunde, poate revela sau poate denatura fațete (potențial de decelat) ale unui «mister»*. Astfel, credem că atât deținerea limbajului și a funcției sale, cât și implicațiile teoretice care decurg de aici constituie baza epistemologică esențială și necesară oricărui demers al poeticii, steaua polară care orientează în esență reflecția asupra literaturii din perspectiva poeticii” (Boc 2007 : 18). Alegerea cadrului epistemic integralist este motivată de caracterul

elaborat și sistematic al acestei doctrine, care se poate aplica lingvisticii, dar și științelor culturii în general, așadar și științelor literare, ultimele fiind de neconceput astăzi în afara relațiilor cu științele culturii. În perimetrul lingvisticii integrale, limbajul nu mai este definit ca uz, ca întrebuintare, ci, „în mod constitutiv, intrinsec”, este înțeles ca „funcție semnificativă”, „creație de semnificate” (Boc 2007 : 19). Nu *funcția de comunicare* este funcția esențială a limbajului, ci „*funcția semnificativă* – *creația liberă de semnificate (conținuturi lingvistice), în alteritate*” (Boc 2007 : 20). Pornind de la premisa coșeriană că „poezia” nu este «un uz lingvistic printre altele», ci reprezintă «limbajul pur și simplu (fără adjective)», mai precis «realizarea tuturor posibilităților limbajului ca atare» (Boc 2007 : 25), autoarea denunță (în paginile ce urmează) diversele derive interpretative survenite pe teritoriul înțelegerii limbajului poeziei ba ca fenomen deviant față de limbajul obișnuit, ba ca locul exercitării funcției poetice, cu consecința anulării sau eclipsării funcției de comunicare etc. Problema referențialității textului poetic, creația de sens textual (cu subdiviziunile „construcție de sens cu salt minimal” specifică textualității non-literare, și „construcție de sens cu salt maximal”, corelativă „creației de lumi”, specifică textualității „poetice”), tipurile de creativitate și modalitățile de articulare a sensului pe diverse paliere ale conținuturilor lingvistice sunt alte aspecte luate în dezbatere de Oana Boc. Ea nu se limitează doar la consemnarea diverselor poziții inadecvate în înțelegerea limbajului poetic, ci urmărește consecințele acestor înțelegeri eronate în spațiul câtorva interpretări care au ca suport două poeme clasicizate ale literaturii române: *Miorița*, în subcapitolul III.1.2. *Sensul poetic între „comunicativ” (pragmatic) și „simbolic”. Un exemplu* (Miorița) (Boc 2007 : 106-108) și poezia eminesciană *La steaua*, în subcapitolul III.1.3. *Sensul poetic între „comunicativ” (apofantic) și „simbolic”. (La steaua între adevărul științei și adevărul iubirii)* (Boc 2007 : 108-113). În aceste secvențe, ca și în ultimele două capitole aplicative ale cărții, întâlnim ceea ce s-ar putea numi, utilizând termenii hermeneuticii, *înțelegerea prin aplicații (subtilitas applicandi)*. Așadar, în aceste segmente ale cărții de care ne ocupăm, nu avem de a face cu pagini de exegeză literară propriu-zisă, nici măcar atunci când autoarea își confruntă viziunea proprie asupra faptelor literare studiate cu rezultatele criticii și istoriei literare de interes pentru poeziile cercetate. Aici, ca și în ultimele două capitole ale cărții, autoarea deplasează *înțelegerea și interpretarea textualității literare* la un alt nivel hermeneutic, nivelul *înțelegerii prin aplicații*, după parcurgerea în prealabil a celorlalte două nivele hermeneutice: *subtilitas intelligendi* și *subtilitas explicandi*.

Exercițiile de înțelegere a *textualității literare* din *Miorița* și *La steaua* ilustrează, o dată în plus, justețea și fecunditatea viziunii integraliste asupra textualității literare, deschizând – din perspectiva hermeneuticii literare – noi probleme. Una dintre ele vizează limitele *materiale* ale textului mitico-cultural (și abia în al doilea rând, text literar) numit *Miorița*. Limitele materiale ale unui asemenea text sunt în directă legătură cu *tradiția (tradițiile) de lectură și comunitatea (comunitățile) de interpretare* care se întemeiază și se delimitează printr-un tip de lectură sau altul. Pe scurt, *Miorița* etnologilor nu este unul și același lucru cu așa zisul *text literar* al *Mioriței* (în fapt, versiunea impusă de Alecsandri). Probleme de fixare a limitelor materiale ale textului literar pune și poezia eminesciană *La steaua*, text supus de-a lungul a peste un secol de eminescologie la multiple lecturi intens contextualizate și intratextualizate (prin apelul la variante, dar și la întreaga operă poetică). Trecând peste ceea ce ar putea să rămână, în continuare, sarcina hermeneuticii, ni se pare că nici poetica integralistă, care se bazează pe lingvistica textului și este, deci, interesată de toate funcțiile evocative ale semnelor, ca și de toate relațiile inter- și intratextuale, nu poate ignora *istoria și arhitectonica textului*. După Gadamer, Jauss ș.a., conceptul de *text literar* include toate etapele constituirii lui (datele de critică genetică), precum și datele de istoria receptării textului.

Un alt lucru care trebuie avut în vedere în interpretarea *Mioriței* (și a altor texte de aceeași factură) se referă la înțelegerea *universului de discurs al mitului*, asupra căruia –

după cum arată autoarea – însuși Coșeriu va reveni la peste 40 de ani (în 2000-2002) de la impunerea teoriei universurilor de discurs în *Determinación y entorno* (lucrare elaborată în 1955-1956). Oana Boc menționează ca importantă revenirea coșeriană asupra înțelegerii *universului de discurs al mitului*, pe care savantul nu îl mai concepe ca pe un univers de discurs *autonom și omogen*, ci, dimpotrivă, ca pe unul „derivat, hibrid, la confluența dintre fantezie, știință, chiar credință” (Boc 2007 : 117). Heterogenitatea constitutivă a acestui univers de discurs complică întotdeauna sarcina hermeneuticii literare. Complicațiile apar, credem, și pe teritoriul poezic integraliste, întrucât nu se poate identifica și cuantifica (cu precizie) înscrierea potrivită în universul de discurs mitic, când textul supus analizei aparține, în egală măsură, fanteziei, științei și religiei. După cum constată autoarea, fără a căuta rațiunile mai adânci ale acestui fenomen, există până astăzi lectori ai lui Arghezi – poate incapabili să identifice și să interpreteze adecvat codificările retorico-poetice – care văd în el un poet religios. Dar de ce ar fi *incultura poetică* – sursa acestei lecturi viciate – mai importantă decât *lipsa de rezonanță la universul religios (mitic)* a unor oameni calificați din punctul de vedere al culturii literare, dar nu și din alt punct de vedere, pentru interpretarea unor texte în care *heterogenitatea de principiu* a universului de discurs mitic este, parafrazând o expresie favorită a autoarei, *maximală*? Dincolo de cazul poeziei argheziene, chestiunea ni se pare de o maximă importanță, și nu doar pentru hermeneutica literară, interesată de problematica lecturii (înțelegem și citim întotdeauna din interiorul unei tradiții, care ne antcipă și ne modelează în măsura și la nivelul la care ne conține), dar și de negocierea interpretărilor rivale.

Dincolo de toate aceste posibile dezvoltări, inspirate de lectura bogatei și fecunde cărți a Oanei Boc, *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire*, importanța ei rezidă și în revelarea – pe spații mari și din unghiuri diverse – a marelui câștig pe care îl reprezintă integralismul în științele literaturii (în poetică și în teoria literaturii cu deosebire, dar și în științele interpretative), respectiv *șansa restaurării* lor.

Ceea ce deosebește această contribuție integralistă de altele (cel puțin de cele pe care le cunoaștem și la care am făcut referire la începutul recenziei) este curajul coborârii dezbaterii pe pământ, printre cei care vorbesc altă limbă decât cea a integralismului, dar care nu sunt mai puțin interesați de răspunsurile date de pe pozițiile unei alte platforme epistemice la vechi probleme de poetică și teorie literară.

O bună diseminare a rezultatelor obținute de cartea Oanei Boc ar putea conduce, în timp, la diminuarea apariției unor viziuni și terminologii improprii studierii textualității „poetice”, consecințe directe ale unei gândiri insuficient exersate pe problemele specifice limbajului poetic. Marele filosof german Hans-Georg Gadamer spunea că noi toți suntem, într-o măsură sau alta, *captivii limbajului în care înțelegem lucrurile* și că cel mai dificil de depistat sunt prejudecățile legate de limbajul în care survine comprehensiunea, dată fiind familiaritatea extremă cu propriul limbaj. Cum eliminarea tuturor prejudecăților s-a dovedit a fi doar o prejudecată a epocii luminilor, singurul lucru care ne rămâne de făcut – spunea același filosof – este munca de conștientizare a prejudecăților care ne constituie, așadar, și a prejudecăților legate de limbajul teoretic în care ne concretizăm gândirea asupra literaturii. Citind cartea Oanei Boc, ni s-a părut că autoarea procedează conform acestui deziderat, urmărind, în chip programatic, situarea poeziciei în sistemul unei *pedagogii literare* incluzând deopotrivă științele limbii, ale literaturii și științele culturii. Acest lucru se întâmplă de câte ori intră în dialog cu înțelegerile și viziunile dezvoltate pe alte platforme teoretice, dar și când îi convoacă la dialog pe poeții studiați cu tot cu crezurile lor artistice, ca și atunci când se raportează la rezultatele criticii literare, la alte tipuri de poetică și stilistică.

Rareori polemică, întotdeauna generos deschisă spre recuperarea frânturii de gând bun chiar din contextele unor interpretări viciate, Oana Boc ne oferă, în paginile cărții *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor*

lirice ale lui Arghezi și Apollinaire, o mostră de dialog intelectual de cea mai bună calitate. Dificultățile teoretice, numeroase și diverse ca natură, sunt înfruntate cu măiestrie și chiar cu grație de către autoare, o dovadă în acest sens constituind-o stilul caracterizat prin suplete, fluiditatea și eleganța frazelor etc., calități rar întâlnite în spațiul lucrărilor de acest gen.

Lucia Cifor
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România

Hans DAMA, **Launen des Schicksals / Capriciile destinului** (ins Rumänische übertragen von Simion Dănilă), Wien, Verlag Pollischansky, 2007, 136 S., ISBN 3-85407-062-4.

Der Gedichtband verwendet als Motto ein Zitat aus Friedrich Nietzsches *Ecce homo*:

Ja! Ich weiß, woher ich stamme!	Da! Din ce mă trag știu bine!
Ungsättigt gleich der Flamme	Foc nepotolit e-n mine
Glühe und verzehr' ich mich.	Și mă mistui în văpăi.
Licht wird alles, was ich fasse,	Tot ce-apuc se schimbă-n pară,
Kohle alles, was ich lasse:	Ce slobod e scrumul doară:
Flamme bin ich sicherlich.	Cert, sunt numai vâlvătăi.

Der Herausgeber des Bandes, der Temeswarer Hochschullehrer, Schriftsteller und Journalist Cornel Ungureanu schreibt im Deckeltext des Bandes: “[Hans Damas] Literatur wird zu einem ironischen und zugleich selbstironischen Tagebuch seines Ganges durch das Leben. Der Klassiker denkt über die Vergänglichkeiten dieser Welt nach. Sein eigentlicher Beruf ist der des schreibenden Menschen, und das Tagebuch ist die angemessene Form dieses Daseins (...)”. Der Dichter deutet seine Erlebnisse durch seine lyrische Empfindsamkeit, er wird “zur Flamme”, die alles um sich herum erfasst und in die bleibende Form abgerundeter Gedichte gießt.

Der Dichter und Schriftsteller Dr. Hans Dama ist 1944 im rumänischen Großsanktnikolaus / Sânnicolau Mare geboren und lebt seit 1974 in Wien und ist als Rumänist am Institut für Romanistik der Universität Wien tätig. Sein Studium der Germanistik und Rumänistik sowie sein Beruf befähigen den Dichter und Schriftsteller bestens als Mittler zwischen den Kulturen seiner früheren Heimat und seines Gastlandes: Hans Dama ist somit ein Grenzgänger zwischen den Kulturen.

Der vorliegende Gedichtband vereinigt auf 136 Seiten deutsche Gedichte und ihre rumänische Übertragung, die Hans Dama in mehreren seiner Gedichtbände veröffentlicht hatte und zwar: Schritte / Pași (Wien (1980), Gedankenspiele / Joc de idei (Frankfurt a. M. 1990), Rollendes Schicksal / Tăvălugul destinului (Frankfurt a. M. 1993) und Spätlese / Culesul târziu (Dublin / New York / Wien 1999). Die Zeitangaben bei einzelnen Gedichten reichen von 1965 bis 1996. Die übrigen können sowohl in derselben Zeitspanne, aber auch irgendwann näher zur Gegenwart entstanden sein, da ihnen konkrete Zeitbezüge zumeist fehlen.

Eine seltene Ausnahme ist das Gedicht *Durch Balkanruinen / Printre ruinele Balcanilor* (zudem mit 2.6.92 datiert), das die Schrecken des Jugoslawienkriegs in kraftvollen Bildern wie den folgenden wirkungsvoll einfängt:

Im Abendschein verweist der Glockenklang gelynchter Kirchen; oder	În amurg putezește dangătul bisericii linșate; sau
Sterbendes Auge träumt bereits vom Sieg labt sich an triumphaler Finsternis.	Ochiul muribund visează deja la victorie, înviorându-se de bezna triumfală.

Diese dichterische Rückschau ist eine Blütenlese einer weit ausgedehnten und vielseitig orientierten dichterischen Schaffenskraft, die in Form und Inhalt ganz verschiedene Perlen hervorgebracht hat. Der Band vereint Gedichte mit klassischem Aufbau, denen weder der Rhythmus noch der Reim (als Paarreim, gekreuzter oder eingeschlossener Reim) fehlt. Dazu gehört der einfache Text *Heimweh / Dor de țară*:

Möcht' dir gern die Wiese zeigen, wo ich einst spazierenging, tanzte schon als Kind den Reigen, als der Mond in müden Zweigen und an stummen Wipfeln hing (...).	Cum te-aș duce în câmpie unde mă plimbam cândva, jucam hora în pruncie, și-ostenita lun-albie-n mute ramuri spânzura! (...).
--	--

Aber auch freie Verse veranschaulichen des Dichters Meditation über die komplexe *Heimat / Patria*:

Schuldlos verwurzelt stehe ich hier; bereue nicht, das zu sein was ich bin, da zu sein, wo ich bin (...).	Fără de vină înrădăcinat iată-mă aici nu regret că sunt ceea ce sunt, că sunt aicea unde sunt (...).
--	---

Dama nimmt seine Umwelt wahr, macht sich Gedanken und drückt sie in mehr oder weniger verschlüsselten Bildern aus. Cornel Ungureanu schreibt weiter: "Damas Besorgnis geht nicht nur von den Bildern 'aus der Heimat' aus, sondern auch von denen des eigenen Alltags. (...)"

Das Spektrum der verarbeiteten Themenkreise reicht von der Liebeslyrik (*Liebesgedicht / Poezie de dragoste, Darf ich? / Îmi dai voie?*) über stimmungsvolle Naturgedichte (*Der neue Tag / Noua zi, Abendhauch / Boarea serii, Ausklang / Ultimul acord, Weinlese / Cules de vii, Winterbilder / Tablouri de iarnă*), Urlaubsimpressionen (*Das Boot / Barca, Morgen am Meer / Dimineață la mare*), Landschaft der Kindheit und Jugend (*Noch einmal auf vertrauten Fluren / Din nou pe-ntinderi cunoscute, Fremder daheim / Străin acasă*) und widmet sich beharrlich tiefen Gedanken über den Grundfragen des Menschen und des Daseins (*Die Zeit / Timpul, Neue Entwicklung / Nouă evoluție, Begrenzte Hoffnung / Speranță limitată, Alltagsmahnung / Avertisment cotidian, Getragene Gedanken / Gânduri grave, Guter Rat / Sfat bun*). Die Thematik gipfelt schließlich in der *Seelenwanderung*, die Simion Dănilă (der zuvor Nietzsche und mehrere Banater und österreichische Dichter meisterhaft übersetzt hat) rumänisch zurecht als *Metempsihoză* darstellt. Dănilăs Übertragungen erreicht oft die Qualität einer virtuosen Nachdichtung. Hans Dama meditiert in diesem Gedicht:

(...) Seele, hoffst als Kleinod noch, daß wir weitergehen aus dem Wirbeltrichterloch. Wird das wohl geschehen?	Oare-așa se va-ntâmpla? De-acea pâlnie vertebrală, suflete, comoara mea, speri c-om trece, cu migală?
---	--

Herausragend unter allen Metaphern des Bandes ist der Bezug auf den symbolträchtigen *Graal*, im *Sine* von 'heiliger Stein, Kelch, Behälter', der sogar wie das altfranzösische Etymon *graal* geschrieben wird. Die Wortbedeutung ist aber prosaischer, etwa in *Getragene Gedanken / Gânduri grave*:

Laß mich einschleichen in deines Herzens Fülle, drinnen wohnen,	Lasă-mă să mă strecur în adâncul inimii tale, în ea să locuiesc,
--	---

hausen keinesfalls,
dich nicht nur entlohnen
um den Duft des Graals (...).

să nu hălăduiesc nicicum,
nici doar să-ți răsplătesc
al Graalului parfum (...).

Ein Gedicht heißt *Es reift der Wein / Se coace vinul*, und Dama erkennt diesen Vorgang auf eine besondere Weise:

(...) und im Kranz
des Duftes treibt das Bacchusprickeln
hinein den graalenhaften Glanz (...).

(...) și-n final
pișcatul bahic, așadară,
i-adaugă străluciri de Graal (...).

Insgesamt enthalten die Gedichte ein solches Aroma und soviel "Maligane", dass man sie nur in Ruhe genießen kann; der versuch lohnt sich allemal. Die beschworenen "Launen des Schicksals" haben den Hochschullehrer und Dichter Dama wohl tüchtig herumgewirbelt, schließlich meint es das Leben aber doch gut mit ihm. Er hat viele Erfahrungen gesammelt und dabei gelernt, alle Höhen und Tiefen des Daseins zu meistern und seinen Lesern in stimmungsvollen Bildern mitzuteilen. Das ist die Botschaft dieses Gedichtbandes.

Oder – mit den Worten von Cornel Ungureanu: "Man erkennt an Hans Dama Stil: eine aristokratische Gestik, gepaart mit der diskursiven Sprachgewalt einer echten Leitfigur. Das Banat kann das Format der öffentliche Persönlichkeit mit der lyrischen Schwärmerei versöhnen. Seine Natur ist eher eine Kraftfülle, die sich auf seine literarische Gestaltungsweise positiv auswirkt".

Hans Dama hat in zahlreichen deutschen, österreichischen, ungarischen, rumänischen, spanischen und mexikanischen Zeitschriften sowie in Anthologien veröffentlicht und zwar Lyrik, Kurzprosa und Essays sowie Übersetzungen aus der rumänischen Lyrik (Lucian Blaga, George Bacovia, Nichita Stănescu, Anghel Dumbrăveanu u. a.). In den USA wurden zwei seiner Gedichte vertont. Dama publizierte außer den bereits erwähnten Gedichtbänden noch einen weiteren: *Vereinsamtes Echo*, Klausenburg/Cluj-Napoca, 2002. Auch ein Prosaband: *Unterwegs*, erschien 2003 in Klausenburg / Cluj-Napoca.

Wenn es diesem Dichter mit der großen Seele und der flammenden poetischen Ader bislang auch noch nicht gelungen ist, die Gesamtheit der Lebensfülle zu entziffern und lesbar zu machen, so hat er doch einen guten Teil davon Stück um Stück aufgebaut und mit Liebe und Sorgfalt in sein "lyrisches Tagebuch" eingebracht. Und dass jedem Gedicht durch das Talent des Übersetzers Simion Dănilă eine ebenbürtige Begleitung in rumänischer Sprache gegenübersteht, verdoppelt den Wert dieser Blütenlese aus der Werkstatt des Dichters zweier Welten.

Hans Gehl
Tübingen, Deutschland

Marianne MESNIL, Assia POPOVA, **Dincolo de Dunăre: studii de etnologie balcanică**, traducere de Ana Mihăilescu și Mariana Rădulescu, cu o prefață de Vintilă Mihăilescu, București, Editura Paideia, 2007, 366 p., ISBN 978-973-596-375-0.

Preocupate de mai multe decenii de studiul comparativ aplicat, cu multiple direcții de abordare între cultura populară de pe cele două maluri ale Dunării, autoarele își adună acum, într-un al treilea volum colectiv, eseurile pe această temă. Eterogen din punctul de vedere al conținutului, al prilejului etnologic în jurul căruia se brodează discursul semi-științific, cu precădere eseistic, text *de plăcere*, volumul acesta poate, totuși, să ofere prețioase informații

unui cititor mai puțin obișnuit cu problematica uneia sau alteia dintre culturile dunărene privitye alternativ. Bibliografia de specialitate și clasicitatea studiilor de profil este mereu dublată de anecdotică, povești de călătorie sau autointerogații pe teme de cultură. Orientarea explicită a titlului stabilește ținta celor două autoare, care e cea de a demonstra existența unor arhetipuri culturale comune culturilor balcanice, în ciuda delimitărilor, chiar opozițiilor care ies la iveală în cercetarea comparativă. Lucrarea își merită cu prisosință afilierea balcanică, nu atât din perspectiva tematicii recurente a eseurilor, cât prin rafinamentul caleidoscopic al bizantinismului din paginile ei. O etnografie specială a întâlnirii cu bizazeria obiectelor culturale, nu șterse de praful vremurilor, ci extrase cu atenție din bazarul lor vital pare să fie partea cea mai interesantă a oricărei balcanologii.

Volumul îl are drept „personaj” central pe *Homo balcanicus*, care este treptat caracterizat intensiv („un fel de negativ al omului occidental”), precum și extensiv, în povestirile sud-est europene spuse de cele două autoare. Inițial, tematica este configurată prin introducerea în discuție a problemei „ariei culturale” balcanice, ca o „Cealaltă Europă”, așa cum o percep occidentalii, un teritoriu eterogen prin excelență, din punct de vedere geografic, etnologic, antropologic. Marianne Mesnil accentuează, privind acest ținut cu ochii străinului-antropolog, clișeele de gândire ale unei vechi științe balcanice: „lipsa conștiinței monoidentitare a balcanicilor” (p. 30), sedentarismul civilizațiilor așezate aici de-a lungul timpului, incapacitatea aspirațiilor democratice (p. 27), ancorând concluziv în discursul său o virtuală rezolvare a dihotomiei Est-Vest, a situației etnice și politice a acestei „Regiuni intermediare”, care „nu-și poate îndeplini rolul pozitiv decât cu condiția ca aici să se mențină o oarecare *fluiditate* a relațiilor de vecinătate” (p. 34). Din contră, soluția negativă pentru care se optează, dedusă de către autoare pe viu din radiografierea concepțiilor etnocentriste ale occidentalilor, pe de o parte, și ale esticilor, pe de altă parte, pare să fie punctul de generare a reflecțiilor și căutărilor (etno-)culturale semuate de cele două cercetătoare, descifrări ale fețelor ascunse care se răsfrâng din apetența europenilor pentru distrugerea „zidurilor” și construirea „podurilor”, sau din inflexiunile paronimice sau sinonimice a lui *hospes* care devine *hostis* (p. 38).

Cercetătoarea care predă balcanologia la „Universitatea Liberă” din Bruxelles introduce în acest volum unele variațiuni pe teme socio-culturale despre primele sale contacte cu România mitului lui Dracula sau cu acea Românie zguduită de evenimentele revoluționare. Într-o pledoarie împotriva excesului de autohtonism, se trece neașteptat de la tonul candid-ironic, prin care va relua clișeul draculian, perorează pe marginea cafelei bucureștene, soră bună a celei turcești, sau deduce „balcanitatea” pozitivă, afirmată a românilor, pornind de la un cântec al formației „Holograf”, la vehemența diplomatică îndreptată împotriva marilor puteri care nu au reușit să „descâlcească ghemul specificităților culturale” (p. 50) și să recunoască necesitatea elaborării unei „cartografii metise” prin revizuirea hărții statelor-națiuni (p. 61).

În textele semuate de Marianne Mesnil, vechiul, istoria locurilor, obiectelor, cuvintelor se îmbină armonios cu noul, cu perspectiva evidențiată de cercetătoare. Astfel, revelațiile sale bucureștene se întâlnesc pe firele timpului cu cele din 1852, ale lui Ulysse de Marsillac, compatriotul său francez cu nume predestinat. Spectacolul insolitului unei culturi carpato-balcanice, cum este cea românească, devine epicentrul antropologic al călătoriei, punând în umbră, totuși, pasiunea „descâlcirii ițelor naționaliste care întunecă aceste peisaje culturale” (p. 116). Într-o secvență mult-așteptată întâlnim și nuanțarea perspectivei adoptate de autoare, identificarea clară a publicului-țintă spre care se îndreaptă aceste studii: descifrarea semnificațiilor unor „obiecte dintr-o altă lume, scoase din traista etnografului” (*ibric, pistolnic, opinci*) este oferită nu „naționalilor”, ci unui cititor „venit de aiurea”, adică dintr-o altă „arie culturală” (p. 117). Urmează, în aceeași ambianță hedonistă și muzeografică, alte inventare de obiecte culturale, în categoria cărora se integrează și minibiografiile ale oamenilor locurilor românești vizitate.

Un text de o factură aparte, revizionist și critic, demonstrează existența anumitor neînțelegeri etnologice din partea aceleiași Marianne Mesnil. Este vorba despre o trecere în revistă a „mitologiei” etnografice create în jurul Maramureșului istoric, după cum pare să considere autoarea, care acuză prea ușor efectul de seră al acestui ținut, supraevaluat ideologic și etnologic în perioada comunistă, menit să devină peisajul artificial, reconstituit al arhaicității populare românești, încât „această specificitate regională a Maramureșului va tinde să devină vitrina unei identități naționale” (p. 183). Nici călătoriile concrete ale cercetătoarei în Țara Maramureșului nu par să o fi convins de realitatea respectivei comunități tradiționale. Lipsește însă din prezentul traseu critic o comparație necesară cu alte „mituri” etnografice românești generate de școala sociologică a lui D. Gusti, de pildă, în jurul altor obiective „naționaliste”, din Moldova sudică sau din Oltenia nordică. Neînțelegerea autoarei se prelungește și în analiza unor documente etno-folclorice de largă circulație românească, cum este cazul notei despre irelevanța legăturii dintre credințele și practicile funebre din cultura noastră tradițională și „ieșirea măștilor *Moșnegilor* și a altor măști de *Urâți*, care nu face parte din aceeași categorie de manifestări” (p. 191).

În prima parte a secțiunii semnate, de această dată, de ambele autoare, ne întoarcem iarăși în problematica balcanologiei. Până la deschiderea acelei „mitologii în oglindă”, care să demonstreze viabilitatea „sistemului mitico-ritual”, recurent pe cele două maluri ale Dunării, M. Mesnil și A. Popova își stabilesc conceptele pe care se sprijină cercetările lor etnologice ulterioare, considerând fluviul „ca un operator logic în împărțirea teritoriului latino-slav în două provincii complementare: *Cisdanubia* (Bulgaria) și *Transdanubia* (România)” (p. 199). Refracțiile etnologice ale „pliului danubian”, al complementarității perfecte între obiectele și cuvintele culturilor vecine, sunt precedate însă de un discurs mai puțin pasibil de valabilitate științifică. Este vorba despre o istoriografie cu aparențe legendare confecționată, în general, din legendele lui Misail Călugărul, de unde s-au păstrat numeroase speculații în privința „sălbăticiei” valahilor din *Transdanubia* și a încercărilor civilizatoare ale primului stat bulgar unificat începând din secolul al VII-lea în *Cisdanubia*. Problematika apariției aceluiași imperiu bulgar-valah despre care vorbesc autoarele a fost însă învăluită în aceeași „ceață” istoriografică în care se pierd relatările despre populația valahă de la nordul Dunării din epoca postareliană (p. 207-216). Aceasta pare să fie opinia celor două cercetătoare.

Deosebit de interesantă este investigarea imagologică pornind de la texte folclorice înregistrate în diferite regiuni ale Bulgariei, care conțin valorizări mitice ale teritoriului unde „se îngroapă sfinții bulgari”, *Valahia* (p. 216) sau ale „lumii de dincolo”, *Bogdania* (Moldova), „pământ al mântuirii pentru lumea de aici, asociat cu imaginea unui rai pe pământ” (p. 218). Tărâmul românesc este asociat, în plus, cu un spațiu consacrat al duhurilor și al morții, de unde apelul autoarelor la credințele românești despre *Blajini* și despre cadrele spațiale ale mentalității noastre tradiționale ale lui „aici” și ale lui „dincolo... de Dunăre”.

Potrivite a fi folosite ca instanțe pasagere prin excelență, care să conducă riturile dintr-o parte într-alta a Dunării, albinele sacre și păsările migratoare, ca divinități calendaristice, sunt următoarele subiecte ale investigării interlunii danubiene. În excursul despre albină, se pornește de la miere, ca hrană a zeilor, element din inventarul magic și prilej al comensualității tradiționale, pentru a se ajunge la celălalt produs apicol esențial, ceara funebră din care se construiește, într-un vast spațiu ritualic european, *toiagul* sau *statul mortului*, simbol și ghid al călătoriei din urmă. În fine, apicultura devine nu doar un prilej pentru identificarea tipurilor speciale de comunicare, ci amintește de peisajul primordial al naturii sălbatică și intimiste a *Transdanubiei* arhaice, „o țară zumzâind de stupi sălbatici” (p. 214), aflată mereu la limita dintre mit și istorie, ca și figurile umane elementare și complementare care gravitează în acest spațiu, păgân și sacru în același timp: *bârcarul*, vânătorul medieval al mierii, și *sihastrul* apicultor. Așa cum afirmă corect cercetătoarele în finalul studiului, „chestiunea rămâne deschisă” (p. 283), putând fi pusă în discuție valoarea de *psyché* a albinei sau cea de adjuvant mitic din basmele românești.

Eseul despre calendarul empiric specific societăților agro-pastorale, construit după criteriul migrării păsărilor în Balcani, aduce în prim-plan o viziune comună popoarelor din zona temperată asupra decalajului de 10-12 zile dintre calendarul solar și cel lunar, această temporalitate de frontieră generând povestiri mitice și metafore antitetice, dar mai ales practici în scopul liniștirii conștiinței tradiționale, îngrijorată de riscurile trecerii. Primăvara, acest *primum tempus* al latinilor, perioada debutului vechiului an agrar, are ca puncte de reper sărbători marcate de raporturile conflictuale dintre personajele de natură telurică și cele de natură lunară sau solară (p. 289). Urmează detalierea unei bogate arhive a personajelor menționate cu atenta delimitare a asemănărilor sau dihotomiilor ireconciliabile dintre ele. Credința în „Zilele împrumutate ale Babei” capătă sensul unui nucleu ritualic, în jurul căruia se grupează povestirile românești despre Baba Dochia (pornindu-se de la excelența monografie a lui Lazăr Șăineanu, din 1889) și omoloaga sa bulgară, Baba Marta, alături de alte narațiuni scoțiene, portugheze sau grecești despre „întoarcerea frigului”, care au în centru figuri mitice din marea familie a „șchiopilor de schimbare de anotimp”, cum o numește Claude Lévi-Strauss. Problema calendarelor populare se va continua, într-un mod strict teoretic însă, în ultima lucrare din volum, intitulată sugestiv *Firele timpului*, și semnată de Assia Popova.

Identificarea păsărilor migratoare care aduc *noul timp*, caracteristice diverselor culturi tradiționale, prilejuiește o vastă comparație între credința românilor și cea a bulgarilor în simbolul augural al berzei (denumirea cisdanubiană a ultimei zăpezi fiind „zăpadă a berzei”) și rândunica, „personaj” liric în cântecele de primăvară (*chalidonisma*) ale copiilor din Grecia. Păsările călătorind dintr-o parte într-alta a lumii, nouă metaforă a podului intercultural consacrat, astfel, ca instrument preferat de reflecție al autoarelor, sunt „oaspeți din altă parte”, identificate imediat în imaginarul arhaic cu „lumea strămoșilor”, mai ales prin prisma etimologiei bulgare a berzei, *Kraj-svet*, adică „pasărea de la capătul lumii” (p. 298). De aici se trece la relația de vecinătate, din perspectivă ritualică, dintre sărbătoarea morților și cea a pruncilor, dintre moarte și fertilitate, din nucleul sărbătorii balcanice a *Sfinților 40 de Mucenici* și apoi la balcanicul rit de protecție reprezentat de „amuleta de martie” (p. 304).

Eseul despre cuptorul mobil ca „imagine a lumii” aparține etnografiei clasice, dar găsim aici și respectiva mitologie în paralel dintre obiectul casnic românesc și cel bulgar, confecționat, în mod excepțional în lumea arhaică a meșteșugurilor populare, de către femei, și aflat sub zodia augurală a unor divinități – zile cosmogonice (*Sf. Vineri* în Bulgaria și *Marțolea* în România). *Țestul românesc și podnița* bulgărească sunt punctele *terminus* ale unei întinse mitologii comparate, care pleacă de la etimologia complementară a celor două părți alcătuitoare ale obiectului, și ajunge la narațiunile cosmogonice despre „pământul-plăcintă” și crearea bolții cerești-capac, acoperiș al universului (p. 329), trecând prin determinantele ritului vegetațional al *Caloianului* din cultura românească și *Ghermanul* din ritualul bulgar, legate de interdicțiile din jurul asigurării condițiilor antagonice umed-uscat din procesul plămădirii aluatului.

Speranța celor două cercetătoare interesate de spațiul balcanic, una originară din acest spațiu, cealaltă contribuind cu viziunea occidentalului, este că etnologia, ca știință comparativă prin excelență, poate pune alături și oferi metodele necesare de analiză a specificului pluriethnic al comunităților balcanice, pentru o mai bună configurare a unei „arii culturale transnaționale și transdanubiene” (p. 337). Sursele bibliografice (mai ales occidentale), luate ca repere pentru studiile etnologice și antropologice din acest volum, sunt deosebit de folositoare pentru cititorii interesați, în continuare, de înțelegerea unei științe „postmoderne” despre om.

Ioana Repciuc
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Eugen SIMION, **Mircea Eliade. Nodurile și semnele prozei**, Iași, Editura Junimea, 2006, 459 p., ISBN (10) 973-37-1126-8; ISBN (13) 978-973-37-1126-1.

Reputat comentator al prozei lui Mircea Eliade, Eugen Simion trasează cu siguranță un portret foarte cuprinzător și exact al naratorului Mircea Eliade într-o exegeză care nu pierde din vedere nimic din ceea ce conferă specificitate unei proze totuși unice. Pornind, în prefață, de la ideea că autorul *Nopții de Sânziene* „nu este socotit un mare prozator”, criticul analizează de-a lungul a 25 de capitole încărcătura de semne și simboluri, de mituri și credințe pe care se sprijină țesătura epică a narațiunilor eliadești. Cartea reprezintă, mai exact, o a doua ediție, dublă ca informații și număr de pagini, față de cea anterioară, așa cum se precizează în prefață.

Se știe că autorul *Nopții de Sânziene* a fost privit cu reticență de anumiți critici în ceea ce privește talentul său de scriitor. Eugen Simion reia, dintru început, această idee, însă o dezvoltă diferit. Meritele lui Eliade sunt foarte importante pentru literatura română a secolului trecut, el fiind un deschizător de drumuri atât pentru proza realistă, cât și pentru narațiunea imaginarului, fantastică sau mergând pe un filon mitic: „Încerc să dovedesc că efortul lui [Mircea Eliade] de a schimba modelele prozei românești este esențial. Doi prozatori tineri se dovedesc a fi cei mai perseverenți și mai bine plasați, esteticeste, în această direcție: Mircea Eliade și Anton Holban. Holban merge în sensul lui Proust, fiind primul romancier cu adevărat proustian la noi [...], iar tânărul Eliade face câteva exerciții gidiene reușite (romanul ca jurnal al naratorului, roman cu adolescenți care vor să unească vitalismul erotic cu asceza spirituală, roman în care toate valorile moralei tradiționale sunt puse în discuție [...]), trece apoi la ceea ce am putea numi romanul existențialist românesc” (p 7-8).

Gidian și existențialist prin proza de tinerețe, Eliade a evoluat în anii următori, „a trecut la proza fantastică, apoi la proza mitologică, în fine a introdus jurnalul intim, ca gen literar, în literatura română, și, în genere, a mers, în plină dominație a structuralismului (în studiile sale privind istoria religiilor) și, în epică, a **noului roman** împotriva curentului general.” Proza lui Eliade are, deci, trei axe stilistice: existențialismul din anii de tinerețe va fi urmat de narațiunile fantastice și, mai apoi, de cele mitologice.

Scriitorul, observă tot în prefață Eugen Simion, a fost permanent un fin cunoscător al fenomenului cultural românesc. A urmat îndemnul, chiar ultimatumul pe care i-l dă Constantin Noica în iulie 1981, acela de a-și salva „destinul cărturăresc, aici, în limba română”(p. 9). Ideea reduționistă a lui Noica potrivit căreia occidentul postbelic este preocupat mai mult de valorile materiale, trimite, remarcă autorul, la viziunea teologilor români, mai ales a Părintelui Dumitru Stăniloae, potrivit căreia, începând cu Renașterea, cultura occidentală și-a pierdut latura metafizică, s-a desacralizat. Și, totuși, în acest occident, Eliade și-a împlinit destinul de scriitor și savant, pentru a reveni mai apoi în cultura română, „unde a rodit cu spiritul său enciclopedic, dar și cu vocația lui creatoare eminentă”(p.10).

Într-un prim capitol, *Un spirit al amplitudinii*, portretul scriitorului, dar și al istoricului religiilor, începe să se contureze. Eliade are vocația enciclopedismului și pune bazele unei științe care încearcă să fie exhaustivă, istoria religiilor. Deși primit cu răceală și neîncredere de specialiști de renume în domeniul restrâns, fie ei egiptologi, indieniști ș.a., savantul își va duce opera la bun sfârșit. Ceea ce caută atât scriitorul, cât și cercetătorul, poate fi acel „drum spre centru” (sintagmă care, de altfel, îi aparține lui Eliade), spre tiparele arhetipale pe care omul contemporan nu mai este capabil să le întrevadă, pentru că trăiește prea grăbit și într-un timp desacralizat.

Conceptia estetică a scriitorului despre roman este amplu prezentată în capitolul *O anumită idee despre roman. Axele stilistice ale epocii*. Eliade reproșează prozatorilor români lipsa romanului de idei, în care personajul și-ar dezvolta propriile concepte, teorii, trăiri

metafizice sau etape ale unei experiențe intelectuale. De asemenea, tânărul scriitor face apologia autenticității în roman, a exprimării concretului. La fel de importantă este și preocuparea lui Eliade pentru structura, forma romanului: „Din articolele lui Eliade deducem că, în epoca în care scrie prozele «experimentalistele», cum le zice cineva, el citește pe Gide, Papini, Ortega Y Gasset [...]. Crede, cu toate acestea, că romanul trebuie să-și păstreze structurile tradiționale: *romanul trebuie să fie roman (Oceanografie)*. Asta vrea să spună tipologie, destine, narațiune liberă, desfășurare normală de fapte, dacă se poate fără intervenția autorului” (p.49). Și, totuși, elemente care să trimită direct la o înnoire a tehnicii narative sunt destul de puține în programul lui Eliade: „Despre structura romanescă, despre aventura scriiturii, arhitectura creației, Eliade vorbește însă puțin” (p.53). Importantă și greu de lămurit este prezența, în narațiunile lui Eliade, a miturilor și simbolurilor. Există două etape în acest sens. Temporal, prima poate fi marcată de proza scrisă în anii ‘30, când „romancierul și publicistul prevalau asupra orientalistului” (p. 57). Acum, scriitorul consideră că „simbolul *își face loc* în narațiune cu sau fără voia autorului [...]. Mai târziu, Eliade ia oarecare distanță față de această idee. Mai ales față de tendința de a confunda pe omul de știință cu omul de litere. În *Jurnal*, I, mărturisește că ei trăiesc separat unul de altul”. Prin urmare, tipul de narațiune practicat de Eliade după 1945 (fantastică, mitică) „cere o lectură, numită de Gilbert Durand *mito-critică*, iar o elevă a lui, Simone Vierne, care se reclamă și din gândirea lui Eliade, îi spune « *lecture initiatique* »” (p. 59).

Cea de-a doua axă stilistică a prozei lui Eliade, și anume narațiunea fantastică, este analizată în două capitole diferite. Mai întâi în *Proza fantastică. Inserția magică*, se urmăresc povestirile în care întâlnim un supranatural cu rădăcini în folclorul românesc și în magic, fie acesta de sorginte indică. *Domnișoara Christina* și *Șarpele* sunt două dintre textele care atrag atenția criticului. Primei dintre ele, aproape un mic roman, căruia G. Călinescu și Pompiliu Constantinescu nu îi dau prea multe șanse, Eugen Simion îi face o analiză minuțioasă și de mare finețe în ceea ce privește construcția narativă a fantasticului. Pornind de la afirmația lui Călinescu potrivit căreia *Domnișoara Christina* este doar o poveste romantică, cu vampiri, dar lipsită de credibilitate, este demonstrată soliditatea și veridicitatea în plan epic a aventurii trăite de pictorul Egor Pașchivici la conacul familiei Moscu: „Dar ce înseamnă, în condițiile unei narațiuni fantastice, a avea talent literar? Negreșit, arta de a crea o atmosferă insolită și a da sugestia penetrației anormalului în spațiul existenței comune. Este ceea ce mi se pare că reușește într-un mod remarcabil Mircea Eliade [...]. Este, aici și în alte cazuri, prejudecata criticii române privitoare la incapacitatea scriitorului român de a crea durabil în sfera fantasticului. Exemplul lui Eliade, și, după el, acela al lui Voiculescu arată contrariul...” (p 152). Fin cunoscător al fantasticului, Eugen Simion este convins că reușita acestuia în plan epic depinde de abilitatea naratorului în a introduce și a susține, treptat, în acțiune, semnele unei prezențe insolite: „În cazul narațiunii fantastice semnele indică, evident, o breșă în structurile realului, un simbol pe care privirea logică nu-l distinge imediat. În fine, semnul este mesagerul unui simbol nedovedit încă, o iscoadă a miracolului. Rostul lui este să țină faptele într-o zonă de ambiguitate” (p. 155). Cuplul Egor – Christina reprezintă o replică a personajelor Hyperion și Cătălina din poemul eminescian *Luceafărul*. Tema centrală a povestirii este tocmai intruziunea prezenței insolite în real, „în lumea profanului și cum poate fi trăită (repetăm termenul, esențial în demonstrația făcută de Eliade) această experiență. Din acest punct de vedere, romanul are substanță și este impecabil construit” (p. 159). Vocația lui Eliade pentru fantastic este susținută și de alte două povestiri incluse în același prim nivel al fantasticului. Este vorba de *Secretul doctorului Honigberger* și de *Noaptea la Serampore*, ambele de inspirație indică. Prima dintre ele, iarăși pe nedrept catalogată de exegeții din epocă drept o „romantare a practicilor yoga”, este, consideră Eugen Simion, remarcabilă din punctul de vedere al realizării narative, pentru că recurge cu excelență la procedee epice prezente și în romanele anterioare, precum jurnalul intim al naratorului. Căutarea de către povestitor a doctorului Zerlendi poate fi considerată o intrigă polițistă, la care cititorul nu află

în final nici un răspuns. Însă cu adevărat important e faptul că sfârșitul oscilează în balanța fantasticului, întrucât naratorul nu dă lectorului vreun răspuns concret. Și el își pune o serie de întrebări la care nu găsește rezolvare, și el se întreabă dacă dreptatea este de partea sa ori a doamnei Zerlendi și a fiicei acesteia, rudele personajului dispărut, așa cum textul lasă să se întrevadă, în tărâmul nevăzut, în Shambala. Meritele narațiunii sunt definite cu aceeași limpezime care este caracteristică pentru întreaga exegeză: „Cartea este bine scrisă și are chiar pagini senzaționale. Naratorul nu alege soluția miraculosului (sau n-o alege explicit), lasă ca și mai înainte faptele într-o ambiguitate rodnică. Este mediul și este, cum se știe, timpul favorabil în care trăiește, la lectură, fantasticul” (p. 165). În încheierea capitolului sunt relevate câteva aspecte foarte importante pentru portretul scriitorului și istoricului religiilor. Mircea Eliade, prin destinul său excepțional, prin „angajamentul spiritual total, absolut, voiește să refacă un mare handicap istoric (faimosul, teribilul nostru handicap cultural!), să deschidă cerurile spiritului românesc și să redimensioneze o cultură ce-a zăcut prea mult în inerțiile ei” (p. 170). Spre deosebire de Eugen Ionescu și Emil Cioran, nu e afectat de complexul culturii răsăritene minore din care provine. Experiența de istoric al religiilor îl ajută să înțeleagă faptul că temele, miturile circulă în culturile vechi, primordiale, lucru ce va marca întreaga sa concepție asupra menirii și rolului literaturii în lumea modernă.

Al doilea capitol consacrat fantasticului, *Revelația lumilor paralele. La țigănci*, delimitează, prin urmare, o nouă vârstă a scrisului lui Eliade. Precum se observă, utilizându-se însemnările din jurnalul scriitorului, originalitatea acestor povestiri fantastice trebuie căutată în ideea de revelație și în „crearea unui *univers nou*, cu legi proprii” (p. 184). Nuvelele acestei etape sunt dominate de tema timpului și a spațiului, mai exact de ideea ruperii la nivel temporal. Se formulează chiar o definiție a povestirii acestei perioade: „ea este istoria unei enigme (mister, revelație, anormalitate – cum vrem s-o numim!) care se impune, nu se explică. Se impune ca o *realitate* (subliniez acest termen) unor spirite raționaliste și sceptice” (p. 185).

După 1945, Eliade ajunge la o nouă etapă în gândirea sa. Este perioada în care își fundamentează teoria despre nașterea și funcția mitului, iar în literatură trece la o configurație stilistică mai complexă, narațiunea mitică. Povestirile și romanele scrise acum se sprijină pe scenarii epice în interiorul cărora cititorul întâlnește o multitudine de semne, aluzii, trimiteri la mit. De fapt, romane precum *Noaptea de Sânziene* ori *Pe strada Mântuleasa* propun o lectură inițiatică, profundă, care reamintește că sacrul nu a dispărut din lume, că Dumnezeu a lăsat o mulțime de semne pe care omul contemporan trebuie să le caute și să le interpreteze, prin reînțoarcerea la ritualurile arhetipale, la mit, prin încercarea de a reconstitui dimensiunea sacră a lumii în care trăim. O altă idee foarte importantă pentru romancier ar fi aceea că literatura este continuatoarea, fiica mitologiei. A povesti, a nara reprezintă, înainte de toate, un act salvator, terapeutic.

Desigur, încercarea de a prezenta cartea lui Eugen Simion, poate cea mai complexă care s-a scris până acum despre Mircea Eliade, nu poate rezuma decât o mică parte din concluziile la care ajunge autorul în ceea ce privește omul, scriitorul și savantul român. Pe lângă multitudinea de informații referitoare la scriitor, la modul în care este receptat și la ambianța culturală a „epocilor” temporale și istorice pe care Eliade le traversează, pe lângă permanentele trimiteri la literatura subiectivă a scriitorului, acest demers critic reprezintă un prețios instrument în interpretarea prozei eliadești și aduce, cu claritate și eleganță, lumina necesară în hățișul exegezei operei lui Mircea Eliade.

Ana Alexandra Zăstroiu,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România